

Голові спеціалізованої вченої
ради Д 14.053.01 у Житомирському
державному університеті
імені Івана Франка

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Шанскової Тетяни Ігорівни «Теоретичні та методичні
засади професійної підготовки фахівців гуманітарного
профілю в умовах другої вищої освіти», поданого на
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Ступінь актуальності обраної теми

Виконане дослідження беззаперечно затребуване сьогодні і є відповіддю на виклики часу. В умовах глобалізації та інформатизації світу, значних змін в економічному і політичному житті України, виникла гостра проблема радикальної перебудови освітньої мережі, одним із найбільш актуальних завдань якої є формування конкурентоспроможної, освіченої, компетентної особистості з інноваційним типом мислення, яка має інтелект, волю, здатна діяти в динамічно змінюваному світі, готової до творчої діяльності, самореалізації та самовдосконалення. Неабияке місце у цьому процесі посідає неперервна освіта, оскільки вона уможливує задоволення різноманітних освітніх і професійних потреб особистості, а також соціальних запитів для подолання розриву між набутим у навчальному закладі рівнем професійної підготовки та зрослими сучасними вимогами. Нині цей освітній напрям є загальновизнаною необхідністю, яку Європейський Союз розглядає як важливий елемент соціальної моделі сучасного суспільства.

За таких умов актуалізується необхідність здобуття вищої педагогічної освіти викладацьким складом вищих непедагогічних навчальних закладів, а відтак виникає необхідність у розширенні мережі ВНЗ, які надають послуги із здобуття другої вищої освіти гуманітарного профілю. Оскільки друга вища освіта є формою післядипломної освіти, де відбувається перепідготовка фахівців на рівні спеціаліста, а також щорічно біля 300 тисяч керівників та спеціалістів підвищують кваліфікацію та здійснюють перепідготовку в цій системі, майже 25 тисяч спеціалістів здобувають другу вищу освіту з різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, що загалом також посилює актуальність рецензованого дослідження.

Неможна обійти увагою факт, що проблеми навчання дорослих людей з вищою освітою, здобуття ними другої спеціальності тривалий час не привертали особливої уваги науковців. Його призначення зазвичай розглядалося виключно у

вузькому контексті, який ґрунтується на забезпеченні кваліфікації відповідного рівня, натомість це призначення значно ширше, оскільки покликане забезпечити, відкритість доступу до якісної освіти як у горизонтальній, так і вертикальній площинах, що гарантує конкурентоспроможність й мобільність сучасного фахівця.

Зважаючи на вищевикладене, дослідження Шанскової Тетяни Ігорівни «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти», є актуальним і своєчасним.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій Т.І. Шанскової дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів.

Ґрунтовне вивчення джерельної бази (601 найменування, з них 24 – іноземними мовами), яке здійснила здобувачка, дали змогу дисертантці достатньо переконливо висвітлити андрагогічні аспекти досліджуваної проблеми; розкрити наукові підходи до змісту поняття «професійна підготовка» як системи та процесу формування особистісно-професійної готовності до професійної діяльності. Здійснений дослідницею системний аналіз наукових джерел став підґрунтям для методологічних засад дослідження; дав можливість уточнити базові поняття, їх взаємозв'язки та взаємозумовленість, розкрити сутність, структуру особливості освіти дорослих на інституційному, соціальному, процесуальному й особистісному рівнях, схарактеризувати її формальний, неформальний та інформальний напрями.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження, серед яких найбільш продуктивними були аналіз і узагальнення емпіричних даних і теоретичних положень, порівняльний аналіз, теоретичне моделювання з використанням системного аналізу та синергетичного синтезу, а також ретроспективний аналіз і синтез, абстрагування і конкретизація; методи теоретичного узагальнення й прогнозування, систематизація, проектування, спостереження, анкетування тощо.

Не викликають сумніву висновки та рекомендації, викладені у дисертації, оскільки вони були опрацьовані з урахуванням вимог системного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, андрагогічного, акмеологічного, компетентнісного підходів до розв'язання проблеми професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти.

Загалом рецензоване дослідження дає відтворює цілісну картину професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, де цей освітній напрям розглядається як вагома складова сучасної системи вищої освіти та освіти дорослих в Україні, що реалізується з урахуванням сучасних європейських

тенденцій та, безумовно, створює основу для подальших досліджень у галузі неперервної освіти впродовж життя.

Наукові положення, авторська андрагогічна модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти; навчально-методичний комплекс дисциплін циклу професійної та практичної підготовки для студентів, які здобувають другу вищу освіту за гуманітарними спеціальностями, використовуються в освітньому процесі вітчизняних вищих навчальних закладів, зокрема, Житомирського державного університету імені Івана Франка, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Східнослов'янського національного університету імені Лесі Українки.

Дисертацію Т.І. Шанскової написано на належному науковому рівні. Здобувачка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній табличні матеріали.

Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить повно висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки.

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Достовірність і новизна результатів, проведеного дослідження, забезпечені методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу різноманітних взаємодоповнювальних методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження, оптимальною тривалістю дослідницької роботи, об'єктивним аналізом здобутих результатів.

Дисертанткою узагальнено історичний досвід професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в Україні та обґрунтовано її сучасні світові тенденції; систематизовано вітчизняний та зарубіжний досвід цієї підготовки в умовах здобуття другої вищої освіти; обґрунтовано її теоретико-методологічні засади, зокрема, концептуальні положення організації досліджуваного процесу; на основі категоріального аналізу психолого-педагогічної літератури у науковий обіг введено поняття «професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти». Дисертанткою обґрунтовано та експериментально підтверджено авторську андрагогічну модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, охарактеризовано взаємозв'язок та взаємозумовленість її складових; визначено критерії та показники готовності вчителя, психолога, соціального педагога до професійної діяльності. Авторкою удосконалено процес професійно-педагогічної підготовки

майбутніх фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти шляхом розробки навчально-методичного комплексу та впровадження андрагогічної технології; уточнено поняття «професійна підготовка фахівців», «фахівець гуманітарного профілю», «перепідготовка». «освіта дорослих» та конкретизовано місце другої вищої освіти в сучасному освітньому просторі України, зокрема, в системі неперервної, післядипломної освіти та освіти дорослих.

Завдяки дослідженню Т.І. Шанскової подальшого розвитку набули положення гуманістичної парадигми освіти, андрагогічного та акмеологічного підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю в сучасних умовах; зміст, форми та методи професійної підготовки майбутніх учителів, психологів та соціальних педагогів у системі другої вищої освіти.

Рецензована праця сприяє пошуку шляхів вирішення важливої дослідницької проблеми – відтворення цілісної наукової картини професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю при здобутті другої вищої освіти. Це, з одного боку, створює передумови для подальших фундаментальних і прикладних досліджень з проблеми освіти впродовж життя, а з іншого – стає підґрунтям для практичної модернізації освіти дорослих в Україні з урахуванням європейських та світових тенденцій цієї освітньої галузі. Дослідницькі результати важливі для концептуального вдосконалення законодавства освіти дорослих.

Достовірність результатів не викликає сумнівів, забезпечена комплексною дослідницькою методологією, широким використанням кількісних методів, всебічною апробацією здобутків на 32 науково-комунікаційних заходах, практичним застосуванням.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях

Основні положення дисертації Т. І. Шанскової відображено у 36 наукових публікаціях, з яких – 1 одноосібна монографія, 1 навчально-методичний посібник, 1 розділ у колективній монографії, 17 статей, опублікованих у провідних наукових фахових виданнях України, 4 – у наукових періодичних виданнях зарубіжних країн, 1 – в електронному фаховому журналі, 11 – статей і тез у збірниках наукових праць за матеріалами наукових конференцій.

Наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно представлено в означених друкованих працях.

Проміжні і кінцеві результати дослідження публікувалися впродовж 2010–2015 рр.

Структура, зміст, результати дослідження, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і відображають основні положення дисертації.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти» охарактеризовано проблему професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю на філософському, загальнонауковому та конкретно-науковому рівнях методології; проаналізовано базові поняття дослідження, найбільш вагомими з яких стали «професійна підготовка», «перепідготовка», «друга вища освіта», «неперервна освіта», «освіта дорослих». Авторкою розглянуто ретроспективу становлення другої вищої освіти гуманітарного профілю в Україні в історико-педагогічному контексті.

Загалом осмислення й аналіз проблеми особливостей професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю було здійснено на *загально* філософському та загальнонауковому рівнях на основі історико-педагогічного, системного, синергетичного, андрагогічного, аксіологічного, акмеологічного наукових підходів. У процесі дослідження було реалізовано комплекс дослідницьких завдань як теоретичних, так і практико-експериментальних. Не заперечує висновок дисертантки, що освіта дорослих – це галузь освіти, яка досліджує соціально-економічні проблеми адаптації дорослої людини до перетворень, що відбуваються в суспільстві, та основні закономірності навчання дорослої людини.

У результаті застосування системного та історико-педагогічного підходів становлення професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю розглянуто в контексті історичної ретроспективи з досвіду перепідготовки вчителів, підготовки соціальних педагогів, психологів, що уможливило здійснення періодизації цього процесу з другої половини ХІХ століття і до теперішнього часу.

У другому розділі «Професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти за кордоном» дослідниця висвітлює основні світові тенденції розвитку освіти дорослих, що мають вплив на професійну підготовку фахівця гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти в Україні; розкриває зміст і напрями післядипломної педагогічної, психологічної та соціально-педагогічної освіти в європейських країнах і США та представляє можливості використання цього досвіду в Україні.

На основі теоретичного аналізу досліджуваної наукової проблеми дисертантка відзначає різноплановий характер основних напрямів професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в країнах Європи, що визначається наявністю різноманітних програм перепідготовки та підвищення кваліфікації.

До беззаперечних вагомих результатів теоретичного аналізу можна віднести виокремлені й обґрунтовані дисертанткою дві групи тенденцій. Зокрема, сучасні світові тенденції в освіті дорослих, що слугують підґрунтям розвитку вітчизняної

системи освіти та сучасні тенденції професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в країнах Європейського Союзу. Не можна не погодитися з висновком Т.І. Шанскової щодо доцільності врахування сучасних світових тенденцій у сфері освіти, провідною з яких дисертантка визначає впровадження концепції неперервного навчання як надзвичайно важливий крок у розбудові національної системи освіти, зокрема, і для другої вищої освіти гуманітарного профілю.

У третьому розділі «Концептуальні підходи до професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти» охарактеризовано професійну підготовку фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти з позиції взаємодії викладачів та студентів на; проаналізовано моделі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю українських і зарубіжних науковців; представлено концепцію, авторську андрагогічну модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти; представлено відповідні критерії, показники та рівні їх готовності до фахової діяльності.

З метою конкретизації авторського задуму дослідницею проаналізовано моделі навчання дорослих, професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю, підвищення кваліфікації педагогічних працівників та зроблено висновок, щодо їхньої дієвості в підготовці молодих спеціалістів, а також у професійній підготовці фахівців у подальшій післядипломній освіті, проте недостатньо відображають особливості навчання дорослих студентів у процесі здобуття другої вищої освіти.

За результатами такого аналізу дисертанткою обґрунтовано й розроблено андрагогічну модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, спрямовану на реалізацію соціального замовлення на фахівця гуманітарного психолого-педагогічного профілю, що складається з теоретико-методологічного, методичного, технологічного та результативного блоків.

У межах моделі вирізняються два дослідницькі кроки. По-перше, це обґрунтована структура професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, по-друге, її результат – сформована готовність учителя української та іноземної мови, літератури, історії, початкових класів, психолога та соціального педагога до професійної діяльності, структуру якої також представлено у дослідженні.

У четвертому розділі «Методичне забезпечення професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти» представлено програму та методiku дослідно-експериментальної роботи; проаналізовано сучасний стан професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю; спроектовано її методичні засади, зміст та вдосконалено навчально-методичний комплекс; розроблено авторську андрагогічну технологію.

У цьому розділі увагу привертають дві взаємопов'язані позиції. Це представлені результати констатувального експерименту, які дозволили виявити стан готовності майбутніх фахівців гуманітарного профілю до професійної діяльності та розроблена з урахуванням специфіки заочної форми навчання та умов здобуття другої вищої освіти гуманітарного профілю нормативна, організаційна та навчально-методична документація, що забезпечує інформаційний, методичний та науковий супровід навчального процесу.

На увагу привертає авторська *андрагогічна технологія професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю*, що ґрунтується на врахуванні суб'єкт-суб'єктного характеру взаємодії між викладачем та студентом формування якої здійснювалося за адаптованим до професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти циклом навчання дорослих Д. Колба.

У п'ятому розділі «Експериментальна перевірка ефективності андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти» представлено організацію експериментальної роботи та аналіз її результатів; спрогнозовано перспективи розвитку системи другої вищої освіти в Україні як складової неперервної професійної освіти дорослих. слід наголосити, що аналіз параметрів ефективності авторської моделі здійснювався за допомогою спеціально розроблених методик.

У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують лаконічні висновки та узагальнення, систематизація матеріалу в таблицях після окремих масивів інформації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Гіпотеза дослідження є одним із методів розвитку наукового знання, яка завжди передбачає пошук нового в науці та практиці, певний оптимальний варіант із кількох можливих, коли передбачається, який саме засіб розв'язання педагогічного завдання є найбільш ефективним, які умови є провідними, а які похідними або коригуючими. На нашу думку, гіпотеза рецензованого дослідження сформульована як звичайний перелік організаційно-педагогічних умов, що унеможлиблює повноцінне визначення вагомості впливів виокремлених припущень на формування досліджуваної якості.
2. У змісті дисертації та науковому апараті має місце певна невідповідність. Так, завданням №4 передбачалося обґрунтувати андрагогічну модель, а №7 – розробити і впровадити андрагогічну технологію та експериментально перевірити її ефективність, тоді як у Розділі 5 перевіряється ефективність моделі та готовності до професійної діяльності (с.256). Не зрозуміли залишається супідлеглість моделі і технології, оскільки їх розроблення й

обґрунтування передбачається різними завданнями, хоча структурно технологія є одним із блоків моделі (с.21), а на с. 314 зазначено, що технологія розроблена на основі моделі.

3. Не викликає заперечення, положення щодо необхідності використання специфічних форм і методів у роботі з дорослою аудиторією. На нашу думку, доцільно було би обґрунтувати як використання саме обраних методів відповідає психо-фізіологічному стану дорослого студента з урахуванням особливостей другої вищої освіти.
4. На нашу думку, доцільно було би у змісті навчально-методичного супроводу більше уваги приділити організації неформальної та інформальної освіти. Оскільки особливості формальної складової неперервної освіти, достатньо широко представлені у сучасних дослідженнях, зокрема їх теоретико-методичній частині, тоді як неформальна та інформальна освіта, які нині є надзвичайно важливими, залишаються мало дослідженими, а в умовах андрагогічної моделі мають посідати провідне місце.
5. У роботі висвітлено результати проведення статистичних процедур щодо сформованості компонентів готовності студентів до фахової діяльності. На нашу думку, доцільно було би обґрунтувати й представити діагностувальні методики та прописати інструментарій їх застосування на різних етапах експерименту, що загалом спростило би усвідомлення, здобутих дисертанткою результатів.
6. Оскільки експеримент здійснювався з достатньо великою групою учасників, у п'яти вищих навчальних закладів, провести самостійно усю експериментальну діяльність дисертантка, очевидно, не мала можливості, отже до роботи залучалися викладачі цих ВНЗ. Вважаємо, для забезпечення більшої достовірності доцільно було розкрити методику їх підготовки для участі в експерименті.
7. Здійснена перевірка ефективності андрагогічної технології професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю набула би значно більшої аргументованості за умови чіткого окреслення вимог до контингенту учасників експерименту, визначення його репрезентативності, обґрунтування поділу груп на експериментальні й контрольні та чіткого опису результатів за кожним компонентом готовності на констатувальному та формувальному етапах експерименту.
8. Окремі положення висновків до розділів дисертації та загальні висновки є дещо розлогими, мають описовий характер, повторюють текст підрозділів й не повною мірою узагальнюють здобуті автором результати проведених досліджень.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження і є приводом для наукової дискусії.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації Т. І. Шанскової.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Т. І. Шанскової «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти», є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання.

Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для загальної педагогіки та історії педагогіки, рецензована дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, а її автор Тетяна Ігорівна Шанскова – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
директор Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

Л. Б. Лук'янова

Власноручний підпис *Лук'янова Л.Б.*
СТВЕРДЖУЮ:
Зас. відділом кадрів
Інституту педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України
Губка О.В.